

Verzuim in beeld

MIDDELEN VOOR EEN NAUWKEURIGE AFWEZIGHEIDSREGISTRATIE

Veel instellingen worstelen met de registratie van aan- en afwezigheid, en organiseren dit op een manier die een grote inspanning van alle betrokkenen vereist. Vaak zijn er echter eenvoudigere manieren om het verzuim in beeld te krijgen.

DOOR JAAP DE MARE

Spijbelen is van alle tijden. Waar veel controle is, wordt weinig gespijbeld; waar minder controle is, wordt meer gespijbeld. Het bestrijden van spijbelen - 'ongeoorloofd verzuim' - staat dan ook hoog op de agenda, zowel bij de instellingen als bij de politiek. Als gevolg van deze politieke prioriteit is de regelgeving rond aan- en afwezigheidsregistratie (AAR), en de handhaving ervan, de laatste jaren strikter geworden. Dit heeft geleid tot een hausse aan projecten om AAR goed te regelen, waarbij geprobeerd wordt om ieder uurtje onderwijs correct te registreren. Maar helaas wordt daarbij het kind met het badwater weggegooid, want veel docenten haken af als de belasting te groot is. 'We zijn er toch voor het onderwijs, niet voor de administratie?' Instellingen onderkennen het belang van een goede AAR. De belangrijkste reden daarvoor is ter voorkoming van uitval. De 'aanval op de uitval' is één van de speerpunten van het mbo, en de ervaring daarbij is dat uitval vaak vooraf gegaan wordt door toenemend verzuim. Door verzuim vroegtijdig te signaleren en de student hierop aan te spreken, eventueel in combinatie met maatregelen op het gebied van zorg, kan men de student 'binnenboord houden' en kan uitval worden voorkomen. Maar uitval is niet de enige reden. We willen ook dat onze studenten er zijn, omdat we ze graag wat willen leren. Daarbij is er enige discussie in hoeverre de mbo-student als zelfsturend mag worden beschouwd. In hoeverre kan er op gerekend worden dat de student weet wat goed voor hem of haar is? Dat hij of zij vanuit een intrinsieke motivatie aan het onderwijs deel zal nemen – en dus niet op basis van controles en dwang? Nieuwe wetenschappelijke inzichten ten aanzien van de werking van het brein van de adolescent laten zien dat pubers tot midden twintig grote behoefte hebben aan structuur en helderheid; juist de hersenfuncties die nodig zijn

'Registreer ieder uurtje onderwijs correct'

om goed te kunnen plannen en goed de consequenties te overzien van het eigen handelen zijn nog niet uitontwikkeld. Studenten geven zelf ook aan behoefte te hebben aan structuur en waarden een goede controle op aanwezigheid.

Omdat het moet

Helaas zien we dat instellingen vaak om de verkeerde reden met AAR bezig zijn: niet omdat ze willen, maar omdat ze moeten. Accountant en Inspectie controleren streng, en daarbij is het oordeel vaak dat de AAR niet goed genoeg is. Gevolg: kortingen op de bekostiging. De verplichtingen rond AAR worden ondersteund door twee wetten: de leerplichtwet en de regels rond onderwijstijd in de WEB. De verplichtingen vanuit de leerplichtwet zijn helder: iedereen onder de achttien die nog geen startkwalificatie heeft is 'kwalificatieplichtig'. Dit betekent echter niet dat er alleen een registratie moet zijn van de aan- en afwezigheid, maar dat er bovendien de vertaalslag gemaakt moet worden van 'afwezigheid' naar 'verzuim'. Deze vertaalslag kan eigenlijk alleen goed worden gemaakt op basis van het individuele rooster (de student was er niet maar had er moeten zijn) – en dat kan lastig zijn voor dat deel van de opleiding dat flexibel of zelfstandig ingevuld wordt. Wie regelmatig verzuimt, moet worden gemeld bij de leerplichtambtenaar van de gemeente. De grenzen die daarbij worden gehanteerd zijn recentelijk aangepast. Wie zestien uur verzuimt in vier weken, moet worden gemeld. Dit soort termijnen maakt het onvermijdelijk om het verzuim in een geautomatiseerd systeem te registreren, zodat de betreffende studenten kunnen worden geïdentificeerd. Overigens is slechts dertig procent van de studenten kwalificatieplichtig, uiteraard alleen in de eerste twee opleidingsjaren, en vrijwel uitsluitend in de bol-opleidingen. Het is dus

denkbaar in die klassen een ander 'regime' te hanteren ten aanzien van AAR dan in de andere klassen.

Onderwijstijd en AAR

Dat instellingen voldoende onderwijstijd moeten aanbieden, daar is iedereen tegenwoordig wel van overtuigd – zeker na alle recente discussies over de kwaliteit van het mbo. Maar het aantonen van die onderwijstijd heeft in veel gevallen tot een administratieve nachtmerrie geleid.

Wie in de wet, inclusief de memories van toelichting, zoekt naar de relatie tussen AAR en onderwijstijd heeft een vergrootglas nodig. In een enkele bijzin wordt wel eens 'bedrijfsvoering' of 'registratie' genoemd, maar over de essentie van de wet bestaat geen twijfel: het gaat over het aanbod van onderwijs. Doordat de Inspectie hier vervolgens een interpretatie aan heeft gegeven die veel breder is, en de accountants hier soms nog weer een schepje bovenop doen, is echter een situatie ontstaan waarbij een sluitende AAR geëist wordt in het kader van de onderwijstijd. Het gevolg is dat vernieuwende onderwijsvormen worden vermeden ('kunnen we niet registreren') en er veel meer tijd en aandacht aan AAR wordt besteed dan vanuit onderwijskundig perspectief gerechtvaardigd is. Saillant detail daarbij is dat de staatssecretaris op een vraag van de kamer naar

de gevolgen voor de administratieve belasting heeft geantwoord dat deze regeling geen verzwarende gevolgen tot gevolg zal hebben, omdat de scholen sowieso de aan- en afwezigheid zouden moeten registreren. De werkelijkheid is intussen geheel anders: scholen moeten majeure inspanningen doen om de AAR zo in te passen dat aan alle voorwaarden rond onderwijstijd wordt voldaan. Het wordt tijd dat dit op het juiste niveau aan de orde wordt gesteld.

850 uren

Zo helder als de eisen zijn die vanuit de leerplichtwet worden gesteld aan de aan- en afwezigheidsregistratie, zo onduidelijk zijn die vanuit de regels rond onderwijstijd in de WEB. Want in principe hebben onderwijstijd en AAR weinig met elkaar te maken: de 850-urennorm is een aanbodnorm. De daadwerkelijke aanwezigheid van studenten bij de

onderwijsactiviteiten speelt daarbij in principe geen rol. Het probleem is echter dat voor de door studenten zelfstandig in te plannen onderwijsactiviteiten dat aanbod niet zo eenvoudig is vast te stellen. Hier grijpen inspectie en accountants terug op de registratie van de daadwerkelijke aanwezigheid van studenten.

De consequenties hiervan zijn groot. Juist voor dit soort activiteiten is het vaak heel moeilijk om de registratie sluitend te krijgen. Ze zijn niet of slechts beperkt gepland, kunnen op

'Docenten haken af als de belasting te groot wordt'

Spijbelen is van alle tijden.

allerlei plaatsen worden gedaan en kennen allerlei verschillende werkvormen. Het gevolg is dat veel scholen een grote 'kerstboom' opzetten om met veel inspanning te proberen alle uurtjes netjes te registreren.

Buitenring

Er zijn dus redenen genoeg om de aan- en afwezigheid goed te registreren. En er zijn ook redenen genoeg om deze registratie goed aan te laten sluiten bij het onderwijs. Want opleidingen verschillen sterk van elkaar, en dat heeft invloed op de manier waarop het beste kan worden geregistreerd. Is een groot deel van het onderwijs klassikaal? Wordt er voornamelijk in vaste groepen gewerkt? Zijn er veel buitenschoolse activiteiten? Zijn er veel zelfstandig in te vullen onderwijsactiviteiten? En hoe belangrijk zijn die voor het halen van de 850-urennorm? Zijn er kwalificatieplichtigen in de groep? Hoe wordt er geroosterd? Allemaal vragen waar verschillende opleidingen andere antwoorden op geven, en die een andere organisatie van de AAR vergen. Enkele adviezen over hoe AAR in te richten kunnen er wel gegeven worden. Registreer aan de 'buitenring'. Het is bij veel schoolgebouwen

'Studenten horen aanwezig te zijn, zo simpel is het'

Het belang van roosters

Ongeoorloofd verzuim betekent dat iemand er niet was die er had moeten zijn. Om dat laatste aan te tonen, hebben we roosters nodig. Complete, correcte en up-to-date roosters zijn van essentieel belang voor iedere mbo-instelling. De grootste ergernis van studenten betreft de roosters, en dan vooral ongeplande of slecht gecommuniceerde roosterwijzigingen. Een rooster moet dus zo actueel en compleet mogelijk zijn.

Maar om als goede basis te dienen voor AAR moet het rooster meer zijn. De meeste roosters zijn in principe op gezet als aanbodrooster: tijdstip, plaats, docent en groep worden gedefinieerd, maar of een individuele student daar wel of niet bij moet zijn moet hij in principe zelf uitzoeken. Het komt slechts zelden voor dat roosters geïndividualiseerd zijn, dat je werkelijk op basis van het rooster kunt bepalen wie precies op welk moment waar moeten zijn. Door deze opvatting gaan veel AAR-projecten de mist in. Het gevolg is dat er een systeem wordt gehanteerd (bijvoorbeeld registratie met pasjes in de klas) dat telkens foutmeldingen genereert, die vervolgens achteraf weer handmatig moeten worden gecorrigeerd. En vaak wordt onvoldoende gestuurd op het feit dat AAR vereist dat de roosters in ieder geval compleet, correct en up-to-date zijn, geadmistreerd in het rocbreed gebruikte systeem, gebruik makend van de gezamenlijk afgesproken standaarden ten aanzien van codes en naamgeving. Het vereist heel wat inspanning om dat voor elkaar te krijgen.

niet moeilijk om bij de deuren van de school te registreren wie er in- en uitgaan. Dit is vooral eenvoudig te organiseren met behulp van pasjes, eventueel in combinatie met tournoets. Deze registratie aan de buitenring geeft al een schat aan informatie en is in sommige situaties ook al voldoende. Registreer in de klas met behulp van een digitaal klassenboek. Dit vereist natuurlijk wel dat er computers in de klas zijn. Door de informatie van de buitenring slim te verwerken in dit klassenboek ziet de docent in één oogopslag wie hij in de klas kan verwachten en wie niet. Papieren klassenboeken en schrap- of barcodelijsten vereisen allemaal nog een verdere administratieve verwerking en zijn niet aan te bevelen. Maar ook de registratie in de klas door middel van pasjes (met behulp van hand- of wandloggers) is meestal niet aan te bevelen, omdat het eigenlijk alleen goed werkt als de roosters up-to-date en geïndividualiseerd zijn – en dat zijn ze bijna nooit.

Realiseer ruim meer dan 850 uur onderwijstijd. Het is heel moeilijk om de AAR helemaal sluitend en compleet te maken. Wie ieder uurtje nodig heeft om de 850-urennorm te halen, steekt zijn hoofd in een strop en verplicht zich om alle zelfstandig in te vullen uren compleet en correct te registreren – een enorme opgave. Creëer ruimte en realiseer de 850 uur met onderwijsactiviteiten die relatief eenvoudig aan te tonen zijn, zodat de overige activiteiten een lichter 'regime' kunnen hebben.

Zorg voor feedback aan degenen die registreren. AAR vereist een consequente inspanning van docenten en studenten. Als zij de indruk hebben dat het alleen maar gebeurt 'omdat het moet', zal de energie snel weglopen en de discipline verdwijnen. Daarom is het van belang dat er, vanaf het allereerste moment, rapportages worden gemaakt voor docenten, studenten en mentoren, en dat men elkaar daar ook op aanspreekt. Een docent die ziet wat de resultaten qua aanwezigheid zijn, een opleidingsmanager die door de directie daarop wordt aangesproken, een roosteraar die merkt hoe belangrijk actuele roosters zijn, zullen het belang van een goede registratie ervaren. Organiseer de follow-up. Wat heeft het voor zin om verzuim te registreren als daar vervolgens niets mee wordt gedaan richting de student? Registratie moet het begin zijn van een proces dat de studenten 'bij de les' houdt, waarin ze aangesproken worden op hun aanwezigheid, waarin afspraken worden gemaakt en gecontroleerd en waarbij ook de ouders worden geïnformeerd. Studenten horen aanwezig te zijn, zo simpel is het – onderwijs kan alleen worden gegeven aan studenten die er zijn. Laten we er dus voor zorgen dat ze er zijn, dat AAR de rol speelt die het moet spelen bij het organiseren van goed onderwijs. ■

Jaap de Mare is zelfstandig adviseur voor ICT in het onderwijs